

Latouche, kanaatkar bolluk toplumu ve küçülme üzerine tartışmaya giriş

Modern-gelenek ilişkisi yeni bir bakış açısıyla gözden geçirildiğinde, geleneğe dönemeyeceğimize göre 'başka türlü bir modern' tahayyülü ortaya çıkabilir mi?

Akın Atauz

23/05/2020

Virüs ile ilgili düşünmek, yerini giderek virüs sonrası ile ilgili düşünmeye bırakmaya başladı. Ama bu düşünceler oldukça, hayır nerdeyse sadece ekonomik ağırlıklı... Gerçi bu kadar çok kapanan işyeri, artan işsizlik ve artan enflasyon, üretimde azalma ve şiddetle artan yoksullaşma nedeniyle başka bir alan kalmadı.

Şimdi biz şöyle düşünüyoruz: Kapitalist sistem kendi öncülleri/ postulları ve kuralları çerçevesi içinde çalışmıyor ve bundan dolayı da ortaya çok büyük kayıplar çıkacak/ çıkıyor. Ama bunlar geçecek. Geçince ekonominin (aslında kapitalizmin) çarkları yeniden dönmeye başlayacak ve eskiden olduğu gibi, hatta belki daha hızlı/ daha verimli veya daha ileri bir teknolojiyle, mevcut işleyiş yeniden yerine oturacak ve sorun çözülmüş olacak.

Ancak bu gördüğümüzü şöyle de düşünemez miyiz? Kapitalizm çalışmıyor ve çalışmasa da yaşıyoruz. Hatta kapitalizmin bütün kurallarının geçerli olduğu koşullarda yapılamayacak şeyler yapılabildiği için ayakta durabiliyoruz. Bu durumda da şöyle diyoruz: Bunlar geçici olarak yapılıyor; yoksa bu sürdürülemez bir durumdur.

Gelecek düşüncesi, her zaman bilinmeyenleri içerir. Ama

insanın/ insanlığın geleceği ile ilgili düşünceleri, arzuları, daha iyi tanımlanmış koşullarda da planları olur ve böylece geleceğini, kendi iradesi doğrultusunda kurmaya çabalar... Şimdi düşünüyoruz: Kapitalizmin “normal” koşulları hemen işlesin mi/ işleyecek mi? Yoksa başka bir dünya düşünmek için, içinde bulunduğumuz an bir fırsat mı yarattı? Doğrusu bu “fırsatçı” düşünme biçimi bana çok fazla mevcut iktidarları çağrıştırdığı için pek öyle bakmıyorum duruma. Ama yine de yazacaklarım, sanki “fırsat değerlendiriyormuşum” gibi görünecek. Bunu da biliyorum.

Uzunca bir zamandır tanıtmak istediğim bir kitap vardı. Ancak kitabı tanıtmaktan çok, bu kitaptaki düşünceleri tartışabilmek çok harika olurdu... Belki birçok kişinin çoktan okumuş ve üzerindeki tartışmaları da yapmış olduğu bir kitaptır. Kitap 2011’de, Türkçe çevirisi de 2018 yılında yayınlanmış. Bununla birlikte kitaptaki kavramlar yeniden tartışılabilir nitelikte. Önce kitabın künyesini yazıyorum:

Serge Latouche (2018), *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru Küçülme Üzerine Yanlış Yorumlar ve Tartışmalar*, İletişim, İstanbul.

“Modernite, dünyanın yenilenmesini ve ihtiyaçların daha çok/ iyi/ etkin vb. biçimde karşılayabilmesini sağlıyor ama bunun maliyeti var.”

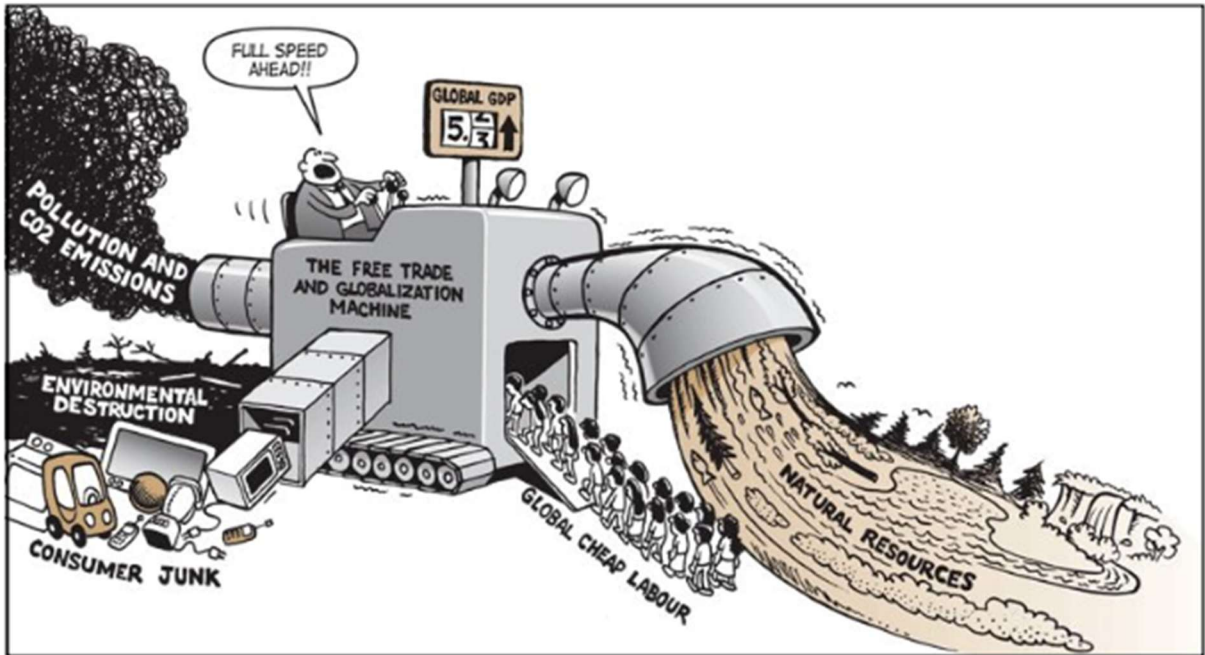
Çeviriyi **Tahir Karakaş** yapmış ve kitabın başına da çok yararlı bir “Çevirmenin Önsözü” bölümü eklemiş. Hemen söylemek gerekiyor ki buradaki “**küçülme**” terimi, Latouche’un kullandığı kavramla tam olarak örtüşmüyor. Karakaş, “... küçülme” terimi yerine belki daha doğru bir çeviriyle, büyümeme veya büyüme karşıtı gibi bir sözcükle, (büyümek/ gelişmek=croissance ve décroissance bunun tersi) kavramla ifade etmek daha doğru olabilir?” diyor. Ancak yerleşik sözcük, “küçülme” olduğu için, bu sözcüğü yeğliyor.

“Küçülme” kavramı üzerine, tam da virüsün yıkıcı etkisi altındayken, konuşmak doğru bir yaklaşım mı, tam olarak bilmiyorum ama yine de, kitabın düşündürdüklerini önerdiklerini, fırsat buldukça paylaşmaya çalışacağım.

Modernite ve **gelenek** arasındaki ilişkiye bu gözle de, yani modernin ekolojik dengeler üzerindeki etkisi gözüyle de bakılması gerekiyor. Modernite, dünyanın yenilenmesini ve ihtiyaçların daha çok/ iyi/ etkin vb. biçimde karşılayabilmesini sağlıyor ama bunun maliyeti var: Doğa-insan veya insan eliyle yaratılan teknolojilerle doğa arasındaki ilişkinin, giderek doğanın aşınması ve yok olmasına doğru genişlemesiyle bozulan dengeler... Modern-gelenek ilişkisi, bu bakış açısıyla gözden geçirildiğinde, geleneğe dönemeyeceğimize göre, “başka türlü bir modern” tahayyülü ortaya çıkabilir belki?

Küçülme: Kimin için?

Yukarıdaki ifade, geleneksel kent bakımından da düşünülebilir belki ve böyle baktığımızda, geleneksel kentteki, pek örselenmemiş dengeler üzerinde bildiklerimizi, anımsayabiliriz. **Ankara**’yı ele alalım örnek olarak, özellikle **Hacıbayram**’ın yaşadığı dönemde, -Osmanlı Ankara’sının kuruluş dönemi sayılabilir bu- gelenek kenti, yaklaşık olarak böyle bir denge içinde kurmaktaydı. Belki Anadolu’daki bütün taşra kentleri için de doğa-insan-teknoloji dengeleri benzer biçimde, geçerlidir: Oldukça tevazu içindeki -aşırı ve tüketimci olmayan- gündelik yaşam özelliklerine ve üretim ölçeklerine “kendiliğinden” sahip...

Yirminci Yüzyıl’ın özellikle ikinci yarısından sonra, kalkınma edebiyatının çok güçlü olduğu ve siyasal başarının neredeyse ne kadar kalkınma sağladığı ile ölçülen bir ülkelerde, küçülme türü bir düşünce kuşkusuz çok yadırganacak bir kavram. Özellikle daha az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkeler için küçülmenin söz konusu olmaması, asıl küçülmesi gerekenlerin gelişmiş ve tüketim toplumu olmayı tam olarak başarmış olan ülkeler olması gerektiği düşüncesi çok güçlüdür.

Ancak bunun tersi de düşünülebilir: Kendi çevrelerini henüz tam tüketmemiş olan, tüketim/ gösteri toplumuna dönüşmüş kesimin oranı henüz çok genişlememiş ve teknoloji bakımından doğaya zarar verecek teknolojilerin kullanımında henüz çok fazla yol alamamış olan ülkeler, belki daha da şanslı sayılabilirler. Tüketimci alışkanlıklardan vaz geçmek, bu tür bir alışkanlığa hiç kapılmamış toplumlara göre daha zor olabilir.

Dünyadaki ekolojik sistemlerin/ dengelerinin zedelenmemesi için insan eliyle yapılan her üretimde, özellikle toprağı, madenleri, suyu ve atmosferi bir ortam ya da girdi olarak, ücretsiz bir mal gibi kullanan teknolojiler konusunda kanaatkar davranabilmek, gezegen dostu bir davranış olacaktır.

Sorun belki teknoloji değil. Teknoloji verimliliğı arttırmak ve birim maliyetleri düşürebilmek ve bu nedenle sürekli olarak gelişebilmek, bunun için pazarını sürekli genişletmek ve bu nedenle de kitle üretim düzenekleriyle, neredeyse bütün dünya yurttaşına mallarıyla ulaşmak zorunda olabilir.

Ancak biz ne kadar teknoloji kullanmalıyız? Ne kadar tüketmeliyiz?

Teknoloji, hiçbir ücret karşılığı olmadan sağlanıyor olsa bile, kendimiz için gerekli teknolojik mal ve hizmet tüketim miktarını ayarlayabilmemiz gerekir. Bir teknolojiyi ucuz ya da çok kolaylık/ konfor sağladığı için değil, bize gerektiğı için ve gerektiğı kadar kullanabilirsek eğer, teknoloji ve teknolojik yenilik üretenlerin hem üretim hızı hem de kapasitesi sınırlanacaktır.

Dünyadaki ekolojik sistemlerin/ dengelerinin zedelenmemesi için insan eliyle yapılan her üretimde, özellikle toprağı, madenleri, suyu ve atmosferi bir ortam ya da girdi olarak, ücretsiz bir mal gibi kullanan teknolojiler (ışık, ısı, dalga, titreşim vb. bu ortamları belirli derecelerde olumsuz etkilemekte) konusunda kanaatkar davranabilmek, gezegen dostu bir davranış olacaktır.

Üretimlerin ve teknolojik yeniliklerin/ buluşların hızının yavaşlaması/ durulması ve “gerekli olduğu kadar” ve “gerektiğı tempoda” üretilmesi için iki imkansız ama basit kural, büyük ölçüde sorun çözücü olacaktır:

- Barış, savaşırsız bir dünya istemek (dolayısıyla hiçbir savaş teknolojisi ve silah üretmemek) ve
- Tüketimci olmamak (sadece ihtiyacımız kadar ama giderek, gönüllü bir kanaatkarlıkla tanımlanmış ihtiyaçlarımız kadar tüketmekle yetinmek.)

Bu iki temel ögeyi destekleyebilecek bir-kaç basit düşünce daha söz konusu olabilir:

- Kendi işimizi kendimizin yapması ve mümkün olduğunca ihtiyaçlarımızı satın almak yerine, kendi yapabildiklerimiz kadarıyla ve biçimde üretmek (Hiç aksatmaksızın her işi, iş bölümünün çekici/ kolaylaştırıcı kurallarına kapılmaksızın, iş ile aramıza olabildiğince az dolayım koyarak, kendimiz için yapmak),
- Başka insanların, başka yeteneklerin/ başka yaşların ve başka yapma biçimlerinin bulunduğu bir toplumda herkesle/ başkalarıyla dayanışma içinde olmak, bir zihinsel muhasebe sistemine takılmadan, tam olarak özverili dayanışmaları ön planda tutmak,
- Eğer bir teknoloji kullanılacaksa da basit/ inorganik enerji gerektirmeyen ve kirlletici olmayan uygun teknolojileri tercih etmek ve bu teknolojileri de yeteri kadar kullanmak (en iyi örneği hala bisiklet).

Belki iş bölümünün bu derece ayrıntılandığı, teknolojinin bunca geliştiği ve teknoloji kullanımının oldukça ucuzlatılmış olduğu, dolayısıyla pazarının bu derece genişlediği bir toplumda, (cep telefonu örneği düşünülebilir) bu söylenenler tamamen “anlamsız ve saçma” kategorisinde görülebilir.

Ancak bu tür davranışların hala mümkün ve yaşamını böyle kurmak isteyen insanların hala oldukça gayretli olduğunu hatırlamak yeterli olacaktır. Belki kendi çevrenizde bile vardır.

‘Azaltma’nın yolları

Burada, ne “hiçbir teknolojiyi kullanmamaktan”, ne “**Robinson Crouse** gibi bütün işlerimizi tek başımıza yapmaktan” ne de “mağara devrinde yaşamayı taklit etmekten” bahsedildiği çok açıktır.

Diyelim ki bilgisayarınız var ve internet kullanıyorsunuz. Bu durumda belki telefona gerek kalmıyor? Ya da telefona yine de gerek var. Bu durumda yakınınızda olan ve telefonu hala terk etmemiş olan bir arkadaşınızın yardımına başvuruyorsunuz. Unu öğütmüyorsunuz, ama ekmeğinizi kendiniz, ucuz ve kolay bir yöntemle yapmanın yolunu keşfediyorsunuz ve kendi yemeklerini kendiniz pişiriyorsunuz; gömleklerinizi ütölüyor, kopan düğmeleri dikeyorsunuz.

Bazen arkadaşlarınızı davet ediyorsunuz ve birlikte yiyorsunuz, onlar evlerinde yemek yapmıyor. Bazen de siz onlara gidiyorsunuz. Belki de küçük bir dükkân kiralayarak bir grup insan birlikte pişirip-yiyorsunuz? Bir yere, işe giderken yürümeyi tercih ediyorsunuz, aceleyse bisiklete biniyorsunuz. Bedeninizi bu kadar çok kullandığınız için, gym’e filan da gitmiyorsunuz. Gideceğiniz yer çok uzaksa otobüs, raylı sistem gibi araçları tercih ediyorsunuz, ama kendiniz için bir otomobil almıyorsunuz. Benzin de almıyorsunuz. Oto lastiği de almıyorsunuz. Oto yedek parçası da almıyorsunuz; tamirciye de gitmiyorsunuz, taşıt/ akaryakıt vergisi filan da vermiyorsunuz. Çocuklar için yürüyüş mesafesinde okullar talep ediyorsunuz ve toplumunuzun kamusal örgütü de bunu doğal ve çok haklı bir ihtiyaç olarak görüyor ve karşılıyor.

Bütün bunlar gerçekten olmayacak şeyler mi? Telefonu artık ne kadar kendi istediğiniz için, ne kadar mecbur olduğunuz için taşıyorsunuz? Yanıtınızı, belki son 10 yıl içinde teknolojinin nasıl tutsak aldığı ve bunu ne kadar kolay yapabildiği düşüncesiyle bağlantılı olarak düşünebilirsiniz.

“Sadece silahlar üretilmese, gezegenin başka türlü bir ekolojisi, toplumu ve ekonomik işleyişi ve teknolojik yapısı olabileceğini ve dünyanın bugünkü durumunu üretenlerin de biz insanlar olduğunu biliyoruz.”

Bu zihinsel pratiği kendiniz için pekala çok daha fazla genişletebilirsiniz. Kentte yaşayarak, daha az tüketerek, daha az teknoloji kullanarak ve daha çok dayanışarak, kendinize ait her şeyi yapabildiğiniz kadar kendiniz için yaparak yaşamak neden olanaksız olsun?

Tüketim alışkanlıklarımızdan bazılarının (konfor sağladığı yanılsaması ile) tutsak edici etkisini bir kenara bırakalım. Sadece silah üretiminin olmadığı bir dünya, şiddete karşı korunmak için sürekli düzenekler kurmaya ihtiyacımız olmayacağı bir dünya, neden mümkün olmasın? Silahlar üretilmese gezegenin başka türlü bir ekolojisi, toplumu ve ekonomik işleyişi ve teknolojik yapısı olabileceğini ve dünyanın bugünkü durumunu üretenlerin de biz insanlar olduğunu biliyoruz. Silah teknolojisinin yıkıcılığının nasıl tırmandığını ve bir son noktası olmadığını/ olamayacağını da biliyoruz. Ama silahsızlanmanın, insanlığın gönüllü ortak kararı haline gelemeyeceğini de biliyoruz. İyi ama bütün bunları, neden bu kadar mutlak bir biçimde biliyoruz acaba? Daha Latouche’un önerdiği kavramları tartışmaya giremedim bile... “Fırsat” buldukça kitap üzerindeki tartışmayı derinleştirmek için çabalayacağım.

aatauz@yahoo.com

Akin Atauz